

هزاره یاقرن دهم از تولد شیخ طوسی

نقل از روزنامه ندای حق

در تاریخ پنجشنبه ۲۸ اسفند گذشته کنگره هزاره شیخ طوسی بنام نامی شاهنشاه آریامهر در تالار رازی دانشگاه مشهد گشایش یافت. در این مراسم ابتدا آیاتی چند از کلام الله مجید تلاوت گردید سپس پیام شاهنشاه آریامهر بوسیله آقای مجید رهنما وزیر علوم و آموزش عالی قرائت شد.

پیام شاهنشاه

پیام شاهنشاه که در کنگره قرائت شد باین شرح است :

از اینکه امروز با همت و ابتکار دانشگاه مشهد کنگره علمی پرارزشی بمنظور بزرگداشت خاطره شیخ طوسی و برگزاری مراسم هزاره ولادت او با شرکت دانشمندان ایرانی و بین المللی تشکیل شده است خوشوقتی خویش را ابراز میداریم. تجلیلی که باتشکیل این مجمع از دانشمندان بزرگ قرن چهارم و پنجم ایران بعمل می آید، در واقع تجلیلی است که از سهم عظیم ایران در فرهنگ اسلامی و مقام بزرگ علماء و محققین و فلاسفه و ادبای ایرانی در این زمینه صورت می گیرد، زیرا شیخ ابو جعفر محمد بن حسن طوسی در عین آنکه از بزرگترین فقهای عالم اسلام است، یکی از مفاخر علم و حکمت ایران به شمار میرود.

جای اعجاب است که تنها در طول یکی دو قرن، شهر طوس در خطه فرهنگ پرور خراسان عده ای از بزرگان در جهاول ادب و حکمت و سیاست ایران را در دامان خود

پرورانیده باشد، که کافی است از جمله آنها فردوسی و غزالی و نظام‌الملک و خواجه نصیرالدین طوسی نام برده شود. شیخ طوسی که امروز هزاره او را با خوشوقتی افتتاح میکنیم در زمانی به آموختن علم و حکمت پرداخت که فردوسی سخنور نامی ایران در طوس به آفرینش بزرگترین حماسه ملی ایران و یکی از بزرگترین آثار ادبی تاریخ جهان یعنی شاهنامه همت گماشته بود. شیخ طوسی که بعدها بصورت نمونه کامل یک روحانی و عالم اسلامی درآمد، با کوشش و عشق و پشتکار فراوان، بمقام یکی از بزرگترین فقها و محدثان و مفسران دنیای اسلام رسید، و آثار درجه اولی در رشته های گوناگون علوم اسلامی پدید آورد که در همه این رشته‌ها از معتبرترین مأخذ بشمار میروند، علاوه بر این، این فقیه نامی در مجاورت بقعه علوی در شهر نجف یکی از مهمترین دارالعلم‌های اسلامی را پی‌ریزی کرد که پس از گذشت هزار سال هنوز باقی است و در این مدت هزاران عالم روحانی و فقیه در آنجا پرورش یافته‌اند.

امیدواریم دانشمندانی که اکنون از داخل و خارج کشور در این مجمع علمی و فرهنگی گرد آمده‌اند بر اساس تتبع و ارزیابی آثار شیخ طوسی، بکوشند تا در زمینه کلی پژوهش‌های اسلامی راه‌های تازه‌ای برای درک حقائق عالیه اسلام ارائه دهند و از این راه ادامه دهنده سنتی باشند که در طول قرون متوالی دانشمندان و متفکرانی از قبیل شیخ طوسی نگاهبان آن بوده‌اند.

آقای مجید رهنما پس از قرائت پیام شاهنشاه پیشنهاد کرد که آقای علال‌الفاسی که یکی از شخصیت‌های برجسته علمی میباشد ریاست کنگره را قبول نماید. این پیشنهاد مورد تصویب اعضای شرکت کننده در کنگره قرار گرفت و آقای علال‌الفاسی رهبر حزب استقلال مراکش ریاست کنگره انتخاب شد.

مرحوم شیخ طوسی از اکابر و اعظم علما در گذشته اسلام است و تألیفات او از حد و اندازه زیاده و مهمترین آنها کتاب (تهذیب و استبصار است) که بقرار نوشته کتاب قصص العلماء استبصار سه جلد است که عبارت از عبادات و معاهدات و معاملات شرعی

میباشد و شرح کتاب تهذیب بخط مرحوم شیخ فقید است که استاد مرحوم طوسی بوده است و این دو کتاب از مرحوم طوسی جزو کتب اربعه است که ملاک فقه شیعه است برای جامعه شیعه جای بسی مباحث و افتخار است که دارای چنین پیشوایان و دانشمندان بوده و حالاً هم هست بر مردم شیعه است که از وجود علماء عامل استفاده کنند و از خرمن دانش و معلومات آنان خوشه‌ای بگیرند و مشکلات و مجهولات خود را با آنان در میان گذارند و بصراط مستقیم اسلام رهنمون گردند .

مقاله ذیل نقل از قهرمان اسلام جلد سوم تألیف مدیر مجله

محمد بن الحسن الطوسی

شیخ الطائفة الامامیه و دریای فضل و مکارم مرجع فضلاء زمان در اخبار و رجال و فقه و اصول و کلام و ادب که در جمیع فنون متخصص و ماهر بود محمد بن الحسن بن العلی الطوسی ملقب با بوجعفر است که در تمام علوم مختلفه تألیفاتی دارد که بطبع رسیده و بنقل تحفة الاحباب منحصر کتاب چاپ نشده او مصباح المتهجد بوده که آنهم با ترجمه فارسی و مساعی مرحوم محدث شهر معاصر قمی رحمة الله علیه اخیراً بچاپ رسیده است. مهم‌ترین تألیف او تهذیب و استبصار است که مبنی و مدارک کلیه ابواب فقه اسلام میباشد و میتوان شیخ طوسی را علمدار شریعت حقه امامیه بعد از ائمه طاهریین دانست چه او محقق اصول و فروع و مذهب فنون حکمت و معقول است و بطور اطلاق او را شیخ الطائفة مینامند و در عصر خود یک برهه از زمان را به تفسیر قرآن مجید کوشید و همین که کتاب تبیان او نشر شد مفسرین او را امام و پیشوای خود در این فن دانستند و مرحوم طبرسی مؤلف تفسیر مجمع البیان که در بین تفاسیر چون از حیث بیان شرح نزول ترکیب - لغت و اعراب و معنی تفکیک کرده بینظیر است در بسیاری از مشکلات خود بکتاب تبیان شیخ طوسی تکیه کرده است .

بنقل تحفة الاحباب از صاحب تعلیفه که از جلد خود مرحوم مجلسی نقل کرده تصریح شده که سید نفر مجتهد مسلم از شیعه در مجلس تدریس شیخ طوسی استفاده

میکردند و عدهٔ بیشماری نیز از اهل سنت و جماعت حاضر میشدند و خلفاء کرسی علم کلام را رسماً با و تفویض کرده بودند و اکثر تصانیف او در زمان خلفاء عباسی منتشر شده زیرا آنان در احترام علماء خاصه و عامه مبالغه میکردند و در زمان شیخ تقیه کمتر میشد و مباحثه در اصول و فروع حتی در امامت کاملاً آزاد بود.

بعقیده نگارنده چنین آزادی که ادعا شده در دوره قدرت خلفاء عباسی مقدور نبوده مگر آنکه مر بوط بزمانی باشد که دولت آل بویه بر بغداد تسلط داشته اند که البته خود خلفاء هم در آن زمان شبیه بمحبوس و فقط آزادی داشته اند که بمسجد رفته و نماز بخوانند و اگر آزادی بود پس حمله جماعت عامه بمحله کرخ بغداد و سوزانیدن کتابخانه و کرسی تدریس شیخ طوسی و فرار او به نجف اشرف بچه جهت بوده است؟ تولد شیخ طوسی در رمضان سال ۳۸۵ بوده و در ۴۰۸ به بغداد مهاجرت کرده است و در ۴۴۷ بعد از غارت و تاراج اموال و کتابخانه اش بنجف اشرف مهاجرت کرده و در آنجا با زحمات طاقت فرسائی حوزه علمیه غروی را پایه گذاری کرد که تا زمان حاضر تعقیب شده است.

شیخ طوسی در سال ۴۶۰ در جوار حضرت مولی المتقین امیر المؤمنین علیه السلام وارد دنیا را وداع گفت و در خانه خود دفن گردید که بعداً نخانه تبدیل بمسجد بزرگی شده و الان مورد توجه و استفاده عموم است.

شیخ طوسی از شیخ مفید و سید مرتضی و علی بن احمد قمی استفادات علمی کرده و شاگرد فاضل آنان بوده است و تمام علماء خاصه و عامه تقریباً به فضیلت و جامعیت شیخ طوسی اتفاق داشته اند.

زیرا او پنج سال با شیخ مفید و ۱۸ سال با سید مرتضی معاشرت داشته و بعد از سید ۲۴ سال حیات داشته که ۱۲ سال آنرا در بغداد گذرانده و ۱۲ سال آن را در نجف متوقف بوده است.

جناب سید حسن حجة موسوی در مقدمه بر تهذیب در تعقیب تحریر زندگانی مرحوم شیخ مفید نکاتی را نیز نسبت به شیخ طوسی تذکر داده ولی کتابهای دیگر او را

درج نکرده‌اند و اینک بطور خلاصه قید میگردد .

۱- آنکه در سن ۲۳ سالگی شیخ از موطن اصلی خود طوس برای تکمیل تحصیل به بغداد مهاجرت کرد .

۲- در زمان شاگردی سید مرتضی ملقب بعلم الهدی در هر ماه ۱۲ دینار اعانه از او میگرفت و بعد هم جانشین علم الهدی شد .

۳- مشایخ و استادان شیخ طوسی زیاده از پنجاه نفرند ولی اسامی آنان را مثل مشایخ شیخ مفید تصریح نکرده است .

۴- خلیفه عباسی القائم بامر الله فرزند القادر بالله کرسی کلام و افاده در پایتخت خلافت را با و تفویض کرد . ولی مخالفین بصلاحیت قطعی او مانند اعتراض بر شیخ مفید تسلیم نبوده و میگفتند آل بویه رؤسای شیعه را تقویت میکنند .

۵- در زمان قادر عباسی نسبت هائی بشیخ دادند که بعد از حضور شاکین را مغلوب کرده و مورد سخط خلیفه قرار داد .

۶- کتب تألیفیه او را زیاده از ۵۰ جلد دانسته که تهذیب و استبصار که مبنای فقه امامیه است دو جلد از آنها است .

آخرین زمان توقف او در بغداد بواسطه تحریک جماعت و سنت دچار حریق خانه و کتابخانه و کرسی اعطائی خلیفه گردید و بطور اضطرار بدن جف اشرف مهاجرت کرد و پسری از او باقی ماند بنام حسن و مکنی بابوعلی و ملقب بمفید ثانی که از مشاهیر علماء و جانشین پدر در تدریس و فتوی گردید که او نیز در سال ۵۱۵ وفات کرد و آثار بزرگی از او باقی مانده است .

۷- شارحین کتاب تهذیب را احصاء نموده و مشخصات آنان را با نام و نام پدر و محل سکونت و تاریخ وفات شرح داده است که بالغ بر ۱۳ نفر و حاشیه زندگان را بهمین طرز ۴۱ نفر معرفی نموده است .

شیخ طوسی مفاخر و آثاری دارد که محوشدنی نیست مثل اینکه خانه او که تبدیل بمسجد شده بود در حدود سال نهصد هجری تعمیر و توسعه یافته و محل تدریس و نماز

رجال علمی درجه ۱ شیعه میباشد و با اینکه علماء بزرگ متوقف در نجف غالباً خودشان به بناء مسجد پرداخته‌اند و صحن مطهر نیز آماده برای اقامه چندین نماز جماعت است باز مراجع تقلید افتخار دارند که از مسجد طوسی استفاده نمایند رحمة الله علیه رحمة واسعة .

شیخ طوسی به تألیف شروع کرد و حال آنکه زیاده از بیست و پنج سال نداشت و ما در تعریف کتاب تهذیب الاحکام شیخ اکتفاء میکنیم بقلیلی از آنچه سید ما بحر العلوم قدس سره در ثناء مؤلف و موالف فرموده‌اند حدیث چیزی است که برای تحصیل آن اهل حدیث باید مسافرت های دور و دراز کرده و مشقت های عظیمی را متحمل شوند و این کتاب تهذیب و استبصار بزرگترین کتب حدیث از حیث منزلت و زیادی منفعت است و مزیت ظاهری آنها استقصاء در یافتن آنها میباشد بخصوص تهذیب که برای شخص فقیه از حیث جامعیت بر اصول و فروع کافی است و حال آنکه کتب احادیث دیگر یا اصل را داشته و در فرع احتیاج بکتاب تهذیب دارد و با شامل فرع است که برای اتکاء باصلی باید دست بدامن تهذیب بزنند و اگر کتابی هر دو قسمت را نیز حاوی بود برای تهذیب خود احتیاج بکتاب تهذیب دارد ولی تهذیب نه برای تکمیل و نه برای تهذیب که ما آنرا تطبیق و تصحیح مینامیم بیچ کتابی احتیاج ندارد مزایای تهذیب آنست که کتاب مقننه شیخ مفید و استدالات ظاهری لازمه را تصریح و کتاب طهارت را تا کتاب صلوات در زمان حیات خود شیخ مفید علیه الرحمه خاتمه داد . و رویه اش چنین بود که مسئله و مطالب را نقل و دلائل موافق را قید و احادیث و انتقاد مخالفین را ذکر و سپس نظر مستدل خود را بر تأیید موافقین خود اظهار داشته است .

جماعتی از موافقین تهذیب را شرح و تقیید و ترتیب مخصوص داده‌اند اول از این جماعت سید هاشم نویلی رحمة الله که کتاب خود را تنبیه العریب و تذکره اللیب فی ایضاح رجال التهذیب نام نهاده و این کتاب را شیخ حسن معروف دمستانی تمقیح نموده و با انتخاب الجید من تنبیهات السید نامیده است و باز سید هاشم مزبور کتابی بنام ترتیب التهذیب داود و حکایت کرده اند که صاحب کتاب ریاض العلماء از اخبار تهذیب

استفاده کرده و بعضی اغلاط که در اسانید احادیث شاید از طرف کاتب بوده تصحیح کرده است و مولی محمد بن علی اردبیلی مؤلف جامع الروات تهذیب را کتاب درسی قرار داده و تمام اسانید احادیث تهذیب را که حجة الاسلام نوری در خاتمه مستدرک از صفحه ۷۱۹ تا ۷۵۷ نقل نموده مورد اعتماد معرفی کرده باز یاداتی که خود مرحوم اردبیلی در فائده هفتم از خاتمه کتاب جامع الروات مندرج نموده تماماً محل قبول داده است .
 و آخرین مؤلف در تهذیب آیت الله مرحوم آقای بروجردی است که تجرید و اسانید التهذیب را نشر داده و بمنزله آیه شریفه الیوم اکملت لکم فوائد تهذیب را تکمیل نموده است .

زیرا همانطور که این آیه شریفه بعد از نصب امارت مؤمنان در روز عید غدیر نازل شد و دین اسلام را تکمیل نمود تجرید و اسانید التهذیب هم فوائد تهذیب را تکمیل نموده است . و اسامی بقیه شارحین و حاشیه کنندگان تهذیب باین قرار است :

- ۱ - صاحب مدارک بنام حاشیه ۲ - قاضی نورالله شهید ۳ - مولی عبدالله شوشتری ۴ - شیخ محمد بن حسن بن الشهید الثاني ۵ - مولی محمد امین استرآبادی مقیم مکه ۶ - عبدالطیف جامی شاگرد شیخ بهائی ۷ - شیخ محمد تقی مجلسی ۸ - محمد طاهرین محمد حسین شیرازی قمی ۹ - محقق شیروانی ۱۰ - مجلسی ثانی بنام ملاذالخبار ۱۱ - سید نعمت الله جزایری ۱۲ - مولی عبدالله بن مجلسی ۱۳ - شیخ محمد بن اسماعیل جزایری ۱۴ - مولی اسماعیل خواجهی ۱۵ - مجدد مذهب آیت الله وحید بهبهانی ۱۶ - سید محمد بشیر گیلانی ۱۷ - شیخ عبدالنبی جزایری ۱۸ - آقا جمال خونساری ۱۹ - صاحب معالم ۲۰ - شیخ صلاح الدین بن شیخ علی معروف بهام الحدیث ۲۱ - شیخ سلیمان ماخوری ۲۲ - عبدالله افندی صاحب ریاض ۲۳ - شیخ عبدالنبی بن سعد جزائری ۲۴ - عزیزالله پسر بزرگ مجلسی ۲۵ - حاشیه سیدالماجد ۲۶ - سید صدر علاء الملك مرعشی ۲۷ - شیخ زین الدین علی معروف بهام الحدیث ۲۸ - شیخ محمد سبط شهید الثاني ۲۹ - سید میرزا

جزائری - مدیر مجله تاریخ اسلام و انقلاب اسلامی - سید نجم الدین

راجع به تشکیل کنگره هزاره شیخ طوسی و دعوت از خارجیان که خالی از سیاست نیست ، بنده چون از سیاست سر رشته‌ای ندارم لذا عرضی ندارم - اما راجع بدعوت از فضلا و علاقمندان داخلی کشور شیخ و تألیفات شیخ و تاریخ زندگانی و اعمال و رویه شیخ بیاد مثلی افتادم که مرحوم خلداشیان سیدحسن مدرس در ایام آخر دوره ۶ مجلس شورای ملی که دولت وقت قوانین انحصار تجارت را میگذرانید در مواقع رسمی و غیر رسمی بوزراء میگفت : خلاصه آنکه سه نفر طالقانی بمازندران رفتند و با دادن دعا کشتک و پشم و روغن و اجناس دیگر فراهم کرده و هر يك بار الاغ خود نموده و بطالقان حرکت کردند در بین راه در دره‌ای غلزار مالها را برای چرا رها کرده و خود در آفتاب دراز کشیده و مذاکره در آمال و آرزوهایشان شروع شد یکی از آنان گفت اگر من قدرت و تسلط می یافتم سد شاهرود را بسته و تمام اراضی بائر نواحی قزوین را سبز و مشجر میکردم - این امر یکی از آرزوهای اهالی قزوین است دومی گفت من در صورت امارت و قدرت تمام ایران را آباد و سبز میکردم سومی گفت این کارها مهم نیست اگر من حاکم و پادشاه بودم یک کار خیلی مهمتر انجام میدادم گفتند چه میکردی جواب داد خیلی خیلی مهم گفتند آخر بگو چه اصلاحاتی میکردی وقتی که خوب آنان را تشنه و شایق برای استماع مطلب خود نمود گفت من حکم و عقدن میکردم که دیگر از طالقان هیچکس حق نداشته باشد که بمازندران رفته و بمردم دعا بدهد و تمام دعاها را در صفحه مازندران شخصاً خودم میدادم - آخر تجارت انحصاری وزارت انحصاری و کالت انحصاری بس است خوب است بگذارید یک مقداری از دعاها را مردم دیگر بدهند - بنده اهل سیاست نیستم ولی واقعاً این مثل در تشکیل مجالس تشریفاتی بنام مجالس علمی و تدبیر از شخصیت‌های بزرگ کاملاً صادق و هر مجلسی تکرار اجتماع اشخاص معینی است و باشخاص علاقمند بامور ابداً توجهی نیست در نظر دارم که با عددای از ممالک اسلامی تقریباً ۲۵ کشور و یکصد و چهارده نفر

نماینده بمؤتمر اسلامی بیت المقدس دعوت شده بودیم و علماء و فضلاء عرب بلافاصله اشخاص را شناخته و در **میدو جلا جیتشان** با آنان رفتار کردند چنانکه عده‌ای موفق باخذ نشان و تقدیر شدند و بنده افتخاراً یکی از آنان بودم و این نشان بوسیله وزارت خارجه ایران یکسال بعد از تشکیل مؤتمر رسید و جهت آن این بود که اینجانب تمام وقایع مؤتمر را یادداشت کرده و بصورت کتابی منتشر کرده بودم و همینکه نسخه کتاب باولیا دولت اردن رسیده بود علاقمندی مرا تقدیر کرده بودند و این نشان طبق مقررات قانون باکسب اجازه وزارت کشور و وزارت خارجه از پیشگاه اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریامهر به بنده اعطاء و مایه افتخار بنده است ولی در کمال تأسف در کشور خودمان بعقیده خودمان انتشاراتی داشته‌ام که قابل عطف توجه بوده که شاید مراجع اولیه اساساً خودشان مطالعه نکرده باشند تاچه رسد که بعرض مقامات عالی تر رسانیده باشند و امیدوارم که در این کنگره شخص علاقمندی باشد که تمام وقایع را یادداشت کرده و کتابی در این باب انتشار دهد و مخصوصاً اگر ایرانی نباشد اولیاء کنگره مراقب باشند که بوسیله مقتضی از ایشان تقدیر نمایند.

علی اکبر تشید

و لطف کتابخانه مدرسه لیلیه

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
آگهی
سال ۱۳۸۱

کلمه تشید نام فامیلی اینجانبان است که اداره کل سجل احوال برسمیت و انحصار شناخته است خواهشمندیم که دیگران مزاحمت نمایند.

علی اکبر تشید. مهندس عباس. مهندس علیرضا. علی محمد تشید.
دکتر محمد اسمعیل. داود. دارا. داریوش تشید. محمدرضا و مهدی تشید
محمدولی تشید